

PRIJATELJI DECE SRBIJE

ISTRAŽIVANJE O STAVOVIMA DECE I
MLADIH O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE:

MOJE PRAVO NA BUDUĆNOST

Co-funded by
the European Union

JUN, 2023

SAŽETAK:

Klimatske promene i razaranje životne sredine imaju ogroman uticaj na zdravlje dece i mladih, a zaštita životne sredine direktno je u vezi sa njihovom budućnošću. Istovremeno, oni imaju malo i nedovoljno moći da ograniče negativne posledice klimatskih promena, što ih čini posebno ranjivim na klimatsku anksioznost, kao jedan od novih psiho-socijalnih fenomena današnjice. **Istraživanje “Moje pravo na budućnost”, sem što ispituje stavove dece i mladih o zaštiti životne sredine, jeste prvo veće istraživanje o klimatskoj anksioznosti kod dece i mladih u Srbiji. Takođe, istraživanje implicira na stavove mladih o odnosu donosioca odluka/institucija na temu zaštite životne sredine i klimatskih promena u našoj zemlji.**

UVOD:

Istraživanje o stavovima dece i mladih o zaštiti životne sredine “Moje pravo na budućnost” nastalo je u okviru projekta "DIJALOGOM od EKO anksioznosti do EKO akcije" koji je realizovan uz podršku Fondacije Tempus u okviru Erasmus+ programa. Cilj ovog projekta je da ispita i po potrebi preokrene anksioznost, beznadežnost i apatičnost mladih u pozitivnu akciju za ekološku održivost. Projektom smo težili aktivnom uključivanju mladih u procese donošenja i izmena politika održivog razvoja, kao i podizanju njihovog uticaja na donosiocima odluka na lokalnom i nacionalnom nivou. Takođe, kroz projekat smo obučili i osnažili vršnjačke edukatore u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja iz 12 opština u Srbiji.

Kroz projekat u celini, i istraživanje kao njegov deo, želimo da mladi prenesu svoje stavove, uvide i preporuke za rešavanje ekoloških problema i održivosti u Srbiji, te da se uspostave mehanizmi vidljivosti njihovih aktivnosti i uticaja na promenu svesti u zajednici.

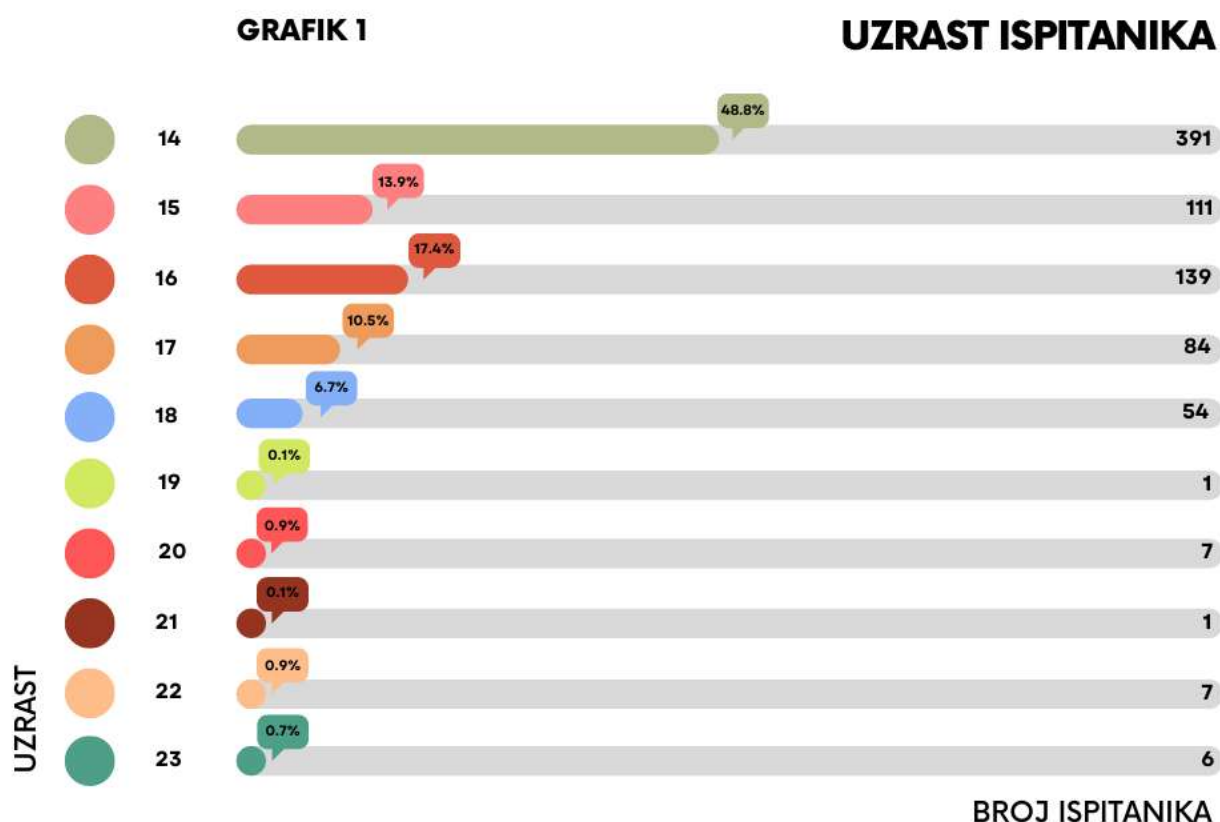
Važno je naglasiti da smo pre istraživanja prepoznali potrebu za aktivnim angažovanjem mladih, te osnaživanjem njihove uloge u konsultativnim procesima sa javnim vlastima, kao i osmišljavanjem mehanizama za smanjenje eko anksioznosti.

METODOLOGIJA:

1. U istraživanju je učestvovala 801 osoba (deca i mladi), uzrasta od 14 do 23 godine (grafik br. 1). Mogućnost da ispune online upitnik je trajala od 04. oktobra 2022. do kraja januara 2023. godine. Putem upitnika, koji je sadržao trinaest pitanja, od kojih su devet zatvorenog, a četiri otvorenog tipa, prikupljeni su podaci o razmišljanjima i osećanjima učesnika o zaštiti životne sredine i klimatskim promenama, kao i o tome kakvi su odgovori i reakcije donosioca odluka na klimatske promene kod nas, po mišljenju mladih, učesnika istraživanja. Inspirisani istraživanjem 'Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey' (Hickman et al., [2021]), razvili smo deo metodologije ovog istraživanja.¹

Upitnik su ispunili ispitanici iz 74 mesta i opština u Srbiji.

¹ "C. Hickman, E. Marks, P. Pihkala, S. Clayton, R.E. Lewandowski, E.E. Mayall, B. Wray, C. Mellor, L. van Susteren
Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey
Lancet Planet. Health., 5 (2021), 10.1016/S2542-5196(21)00278-3

2. Od ukupnog broja učesnika 58,2% (65) učesnika su ženskog pola, 40,9% (35) muškog su pola, a 0,99% ispitanika se nije izjasnio nijednom od ove dve kategorije (izabrali su kategoriju ostalo - grafik broj 2).

GRAFIK 2

POL UČESNIKA

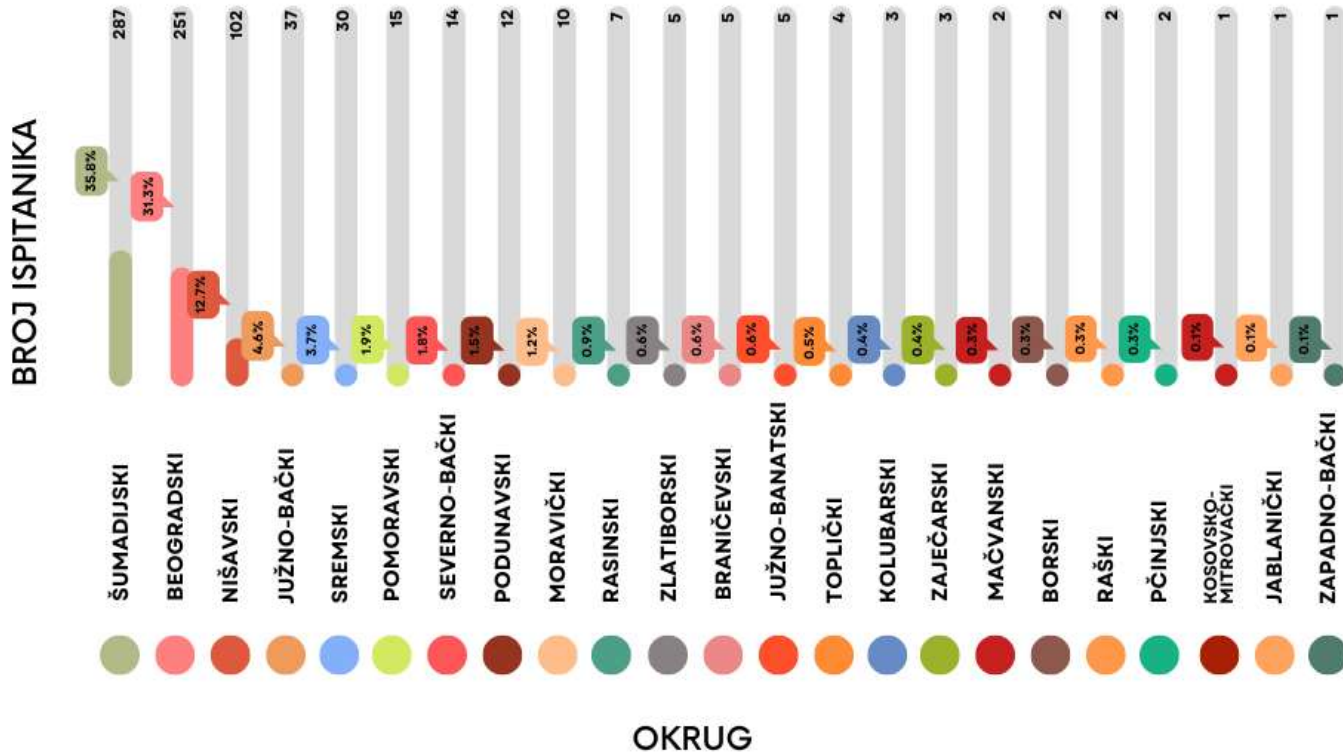
3. Istraživanjem su ispitani stavovi mladih iz 74 mesta (23 okruga) u Srbiji: Grocka, Lazarevac, Mladenovac, Novi Beograd, Palilula, Rakovica, Savski Venac, Sopot, Surčin, Voždovac, Vračar, Zvezdara, Bor, Majdanpek, Petrovac na Mlavi, Požarevac, Veliko Gradište, Bojnik, Bačka Palanka, Novi Sad, Srbobran, Temerin, Titel, Žabalj, Alibunar, Pančevo, Valjevo, Zubin Potok, Bogatić, Šabac, Belo Polje, Čačak, Gornji Milanovac, Aleksinac, Crveni Krst, Mediana, Merošina, Palilula, Pantelej, Vranje, Smederevo, Smederevska Palanka, Velika Plana, Čuprija, Despotovac, Jagodina, Rekovac, Svilajnac, Čičevac, Kruševac, Stragari, Kraljevo, Raška, Subotica, Indija, Ruma, Batočina, Beloševac, Knić, Kragujevac, Lapovo, Rača, Stanovo, Topola, Prokuplje, Žitorađa, Knjaževac, Sokobanja, Apatin, Bajina Bašta, Kosjerić, Priboj i Sjenica.

Raspoređenost učesnika istraživanja, prema 23 pripadajuća okruga, prikazana je u tabeli u prilogu (grafik br. 3).

GRAFIK 3

GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST

4. Kao odgovor na četvrto pitanje o tome da li znaju šta su klimatske promene, čak polovina učesnika/ca (49,9%) se izjasnilo da solidno vladaju informacijama iz oblasti klimatskih promena, informišu se putem medija i razumeju gradivo iz te oblasti koje su obrađivali u školi - ili da su veoma upućeni u ovu temu, samoinicijativno istražuju aktuelnosti iz oblasti klimatskih promena. Za klimatske promene nikada nije čulo 13 ispitanika, odnosno 1,6%. **Najveći broj učesnika/ca istraživanja, njih 330 (41,1%), ima osnovnu predstavu o klimatskim promenama, a njih 59 (7,4%) je čulo za fenomen, ali ne razume šta on predstavlja (grafik br. 4).**

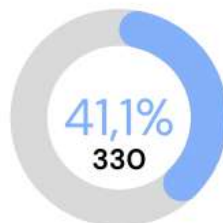

GRAFIK 4

DA LI IMAŠ IDEJU ŠTA SU KLIMATSKE PROMENE?

SOLIDNO VLADAM INFORMACIJAMA IZ OBLASTI KLIMATSKIH PROMENA, INFORMIŠEM SE PUTEM MEDIJA I RAZUMEM GRADIVO IZ TE OBLASTI KOJE SMO OBRADIVALI U ŠKOLI

IMAM OSNOVNU PREDSTAVU O KLIMATSKIM PROMENAMA

VEOMA SAM UPUĆEN/A U OVU TEMU, SAMOINICIJATIVNO ISTIŽUJEM AKTUELNOSTI IZ OBLASTI KLIMATSKIH PROMENA

ČUO/LA SAM ZA KLIMATSKE PROMENE ALI NE RAZUMEM ŠTA ONE PREDSTAVLJAJU

NIKAD ČUO/LA

5. Na pitanje šta predstavlja najveću opasnost po životnu sredinu, učesnici/ce istraživanja dali su ukupno **814 odgovora** (neki ispitanici su dali odgovore koji su se prema izvedenoj kategorizaciji delili u dve kategorije – grafik br. 5).

Prikupljene odgovore klasifikovali smo u sledeće grupe:

***Zagađenje (uopšteno): 163 odgovora (20%);**

***Zagađenje vazduha: 162 odgovora (19,9%);**

***Industrijsko zagađenje i saobraćaj: 141 odgovor (17,3%);**

***Ljudska aktivnost: 134 odgovora (16,5%)** Među ljudskim aktivnostima opasnim za životnu sredinu ispitanici/ce navode i loše upravljanje prirodnim resursima, nemarnost, kao i nedovoljnu i/ili netačnu informisanost;

***Prekomerna proizvodnja otpada i nedovoljna i/ili nepostojeća reciklaža: 73 odgovora (9%);**

***Globalno zagrevanje i klimatske promene: 59 odgovora (7,2%);**

***Zagađenje vode i okeana: 47 odgovora (5,8%);**

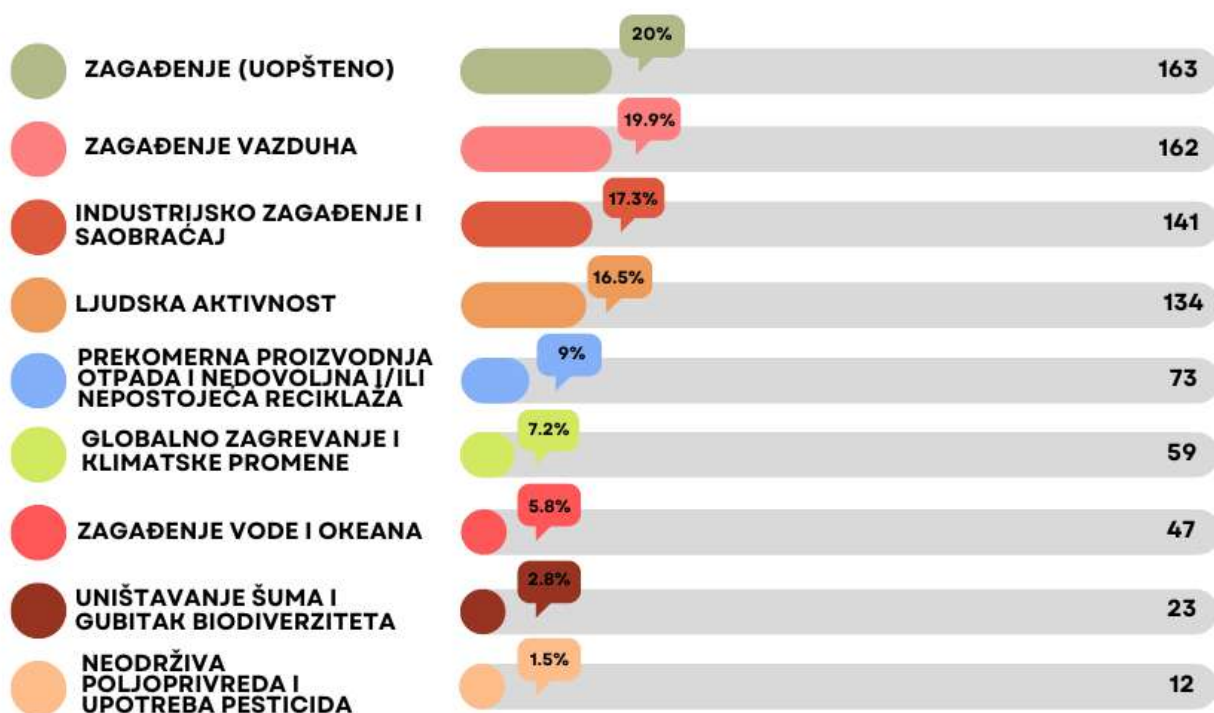
***Uništavanje šuma i gubitak biodiverziteta: 23 odgovora (2,8%). U ovom segmentu mladi kao opasnosti prepoznaju:** krčenje šuma i gubitak prirodnih staništa, izumiranje biljnih i životinjskih vrsta, prekomernu eksploataciju resursa;

***Neodrživa poljoprivreda i upotreba pesticida: 12 (1,5%).**

Iz odgovora se može primetiti da ispitanici/ce manje prepoznaju specifične vrste opasnih uticaja na životnu sredinu, a više pominju one o kojima mediji najviše i najčešće izveštavaju (poput zagađenja kao uopštenog fenomena).

GRAFIK 5

STAV MLADIH ŠTA PREDSTAVLJA NAJVEĆU OPASNOST PO ŽIVOTNU SREDINU

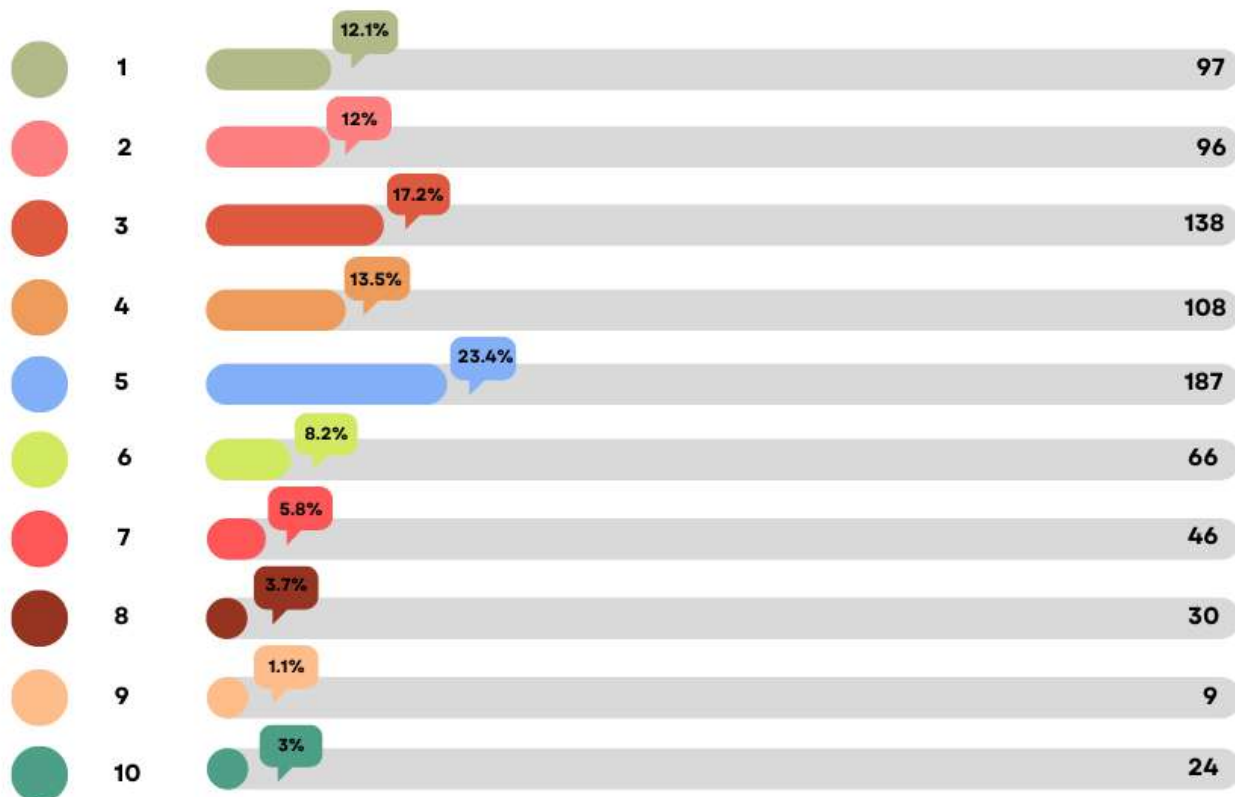

6. Na pitanje šta misle koliko ozbiljno vršnjaci/kinje iz njihove opštine shvataju problem životne sredine učesnici/ce istraživanja mogli su da izaberu od 1 do 10 na skali, na kojoj 1 označava “uopšte ne shvataju ozbiljno zaštitu životne sredine, ne misle da su klimatske promene pretnja, ili čak realnost”, a 10 označava “upoznati su sa opasnostima koje klimatske promene nose i aktivno se zalažu za zaštitu životne sredine”, **čak 78,1% učesnika/ca zapravo smatra da ne postoji ozbiljno razumevanje zaštite životne sredine među mladima (birajući na skali odgovore od 1-5)**. Samo tri odsto ispitanika/ca na skali bira ocenu 10. Upadljivo većinski stav učesnika/ca istraživanja je da mladi ne shvataju ozbiljno zaštitu životne sredine (grafik br. 6).

GRAFIK 6

KOLIKO OZBILJNO MLADI IZ TVOJE OPŠTINE SHVATAJU ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE I KLIMATSKE PROMENE?

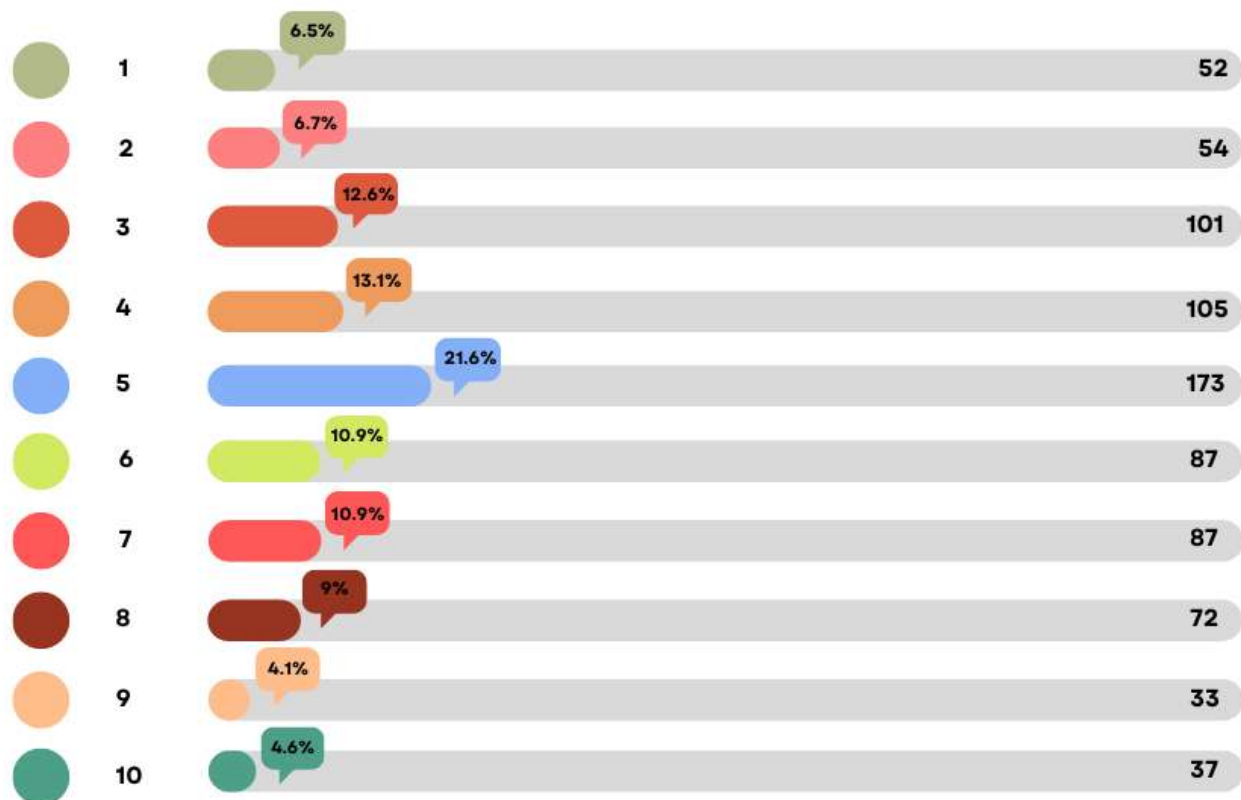

7. Pitali smo učesnike/ce istraživanja šta misle o tome kako njihovi odrasli sugrađani shvataju zaštitu životne sredine. Ispitanici su mogli su da izaberu od 1 do 10 na skali, na kojoj 1 označava “uopšte ne shvataju ozbiljno zaštitu životne sredine, ne misle da su klimatske promene pretnja, ili čak realnost”, a 10 označava “upoznati su sa opasnostima koje klimatske promene nose i aktivno se zalažu za zaštitu životne sredine”. **Najveći broj odgovora (21.6%) odnosi se na izbor ocene 5 koji možemo tumačiti kao shvataju opasnost, ali nedovoljno, ali je ukupni skor ponovo “na strani” nerazumevanja ozbiljnosti potrebe za zaštitom životne sredine među odraslima, jer je 60.5% ispitanika izabralo ocenu od 1-5.** Samo 4,6% odsto ispitanika izabralo je ocenu 10 - čime jasno pokazuju stav da se veoma mali broj odraslih aktivno zalaže za zaštitu životne sredine (grafik br. 7).

GRAFIK 7

KOLIKO OZBILJNO STARIJI SUGRAĐANI SHVATAJU ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE?

8. Ispitivanjem eko anksioznosti kod mladih u odnosu na stanje životne sredine i klimatskih promena, na grafikonu u prilogu (grafik br. 8) lako se može uočiti visok nivo zabrinutosti zbog klimatskih promena.

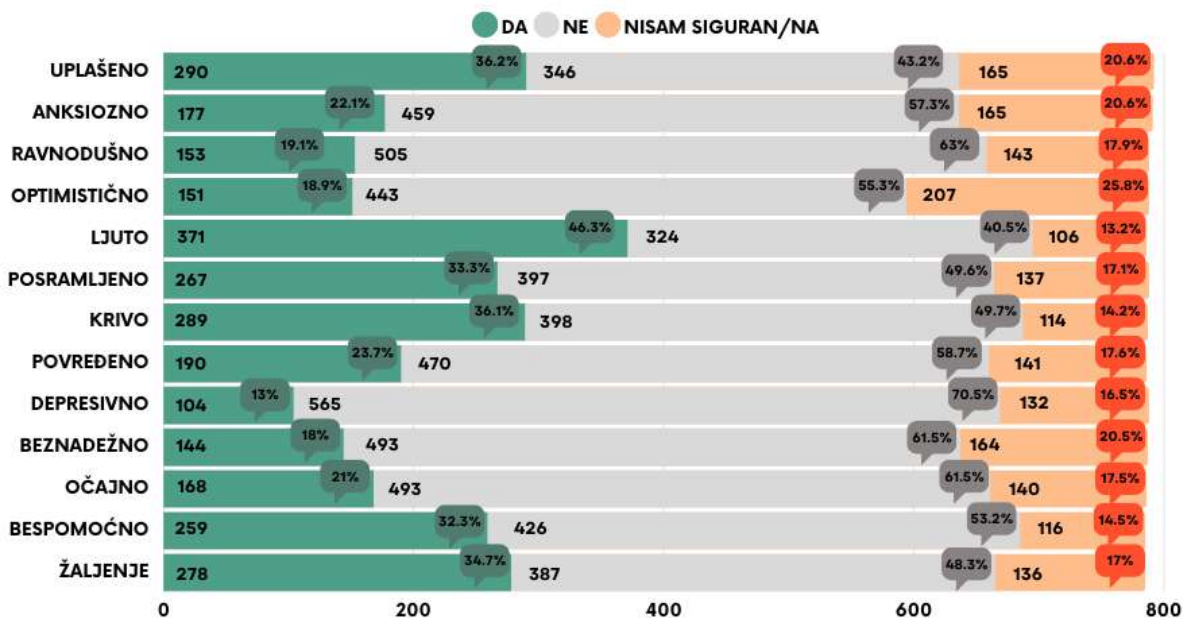
Ispitanici/ce u velikom broju su prijavili negativne emocije; osećanje straha, tuge, anksioznosti, ljutnje, očaja, bespomoćnosti, krivice. Čak 371 (46.3%) ispitanika/ca oseća se ljuto, a 267 (33,3%) posramljeno.

To je i u korelaciji sa sledećim pitanjem u kome njih 417 (52.1%) ispitanika/ca smatra da u smislu kvaliteta životne sredine neće imati iste mogućnosti kao njihovi roditelji (životna sredina će po njihovom mišljenju biti ugroženija), a čak 584 (72,9%) učesnika/ca zaključuje da ljudi nisu uspeli da se pobrinu za planetu, zbog čega smo svi suočeni sa posledicama. Negativna osećanja su upadljivo prisutna, a veliki broj učesnika oseća se nesugurno spram životne sredine i klimatskih promena (grafik br. 9).

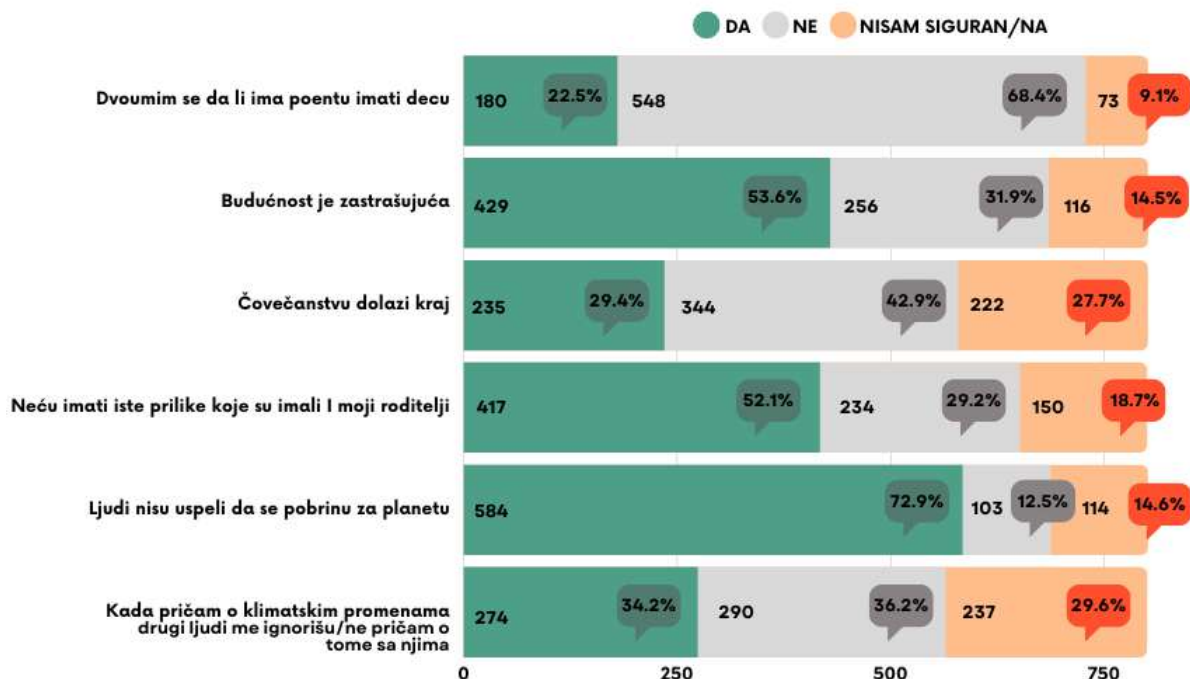
GRAFIK 8

KAKO SE OSEĆAŠ U ODNOSU NA STANJE ŽIVOTNE SREDINE I KLIMATSKE PROMENE?

GRAFIK 9

DA LI SI SAGLASAN/NA SA NEKIM OD NAVEDENIH STAVOVA?

9. Ovo su tvrdnje na koje su učesnici/ce istraživanja mogli da se izjasne odgovorima-
da, ne, nisam suguran/na:

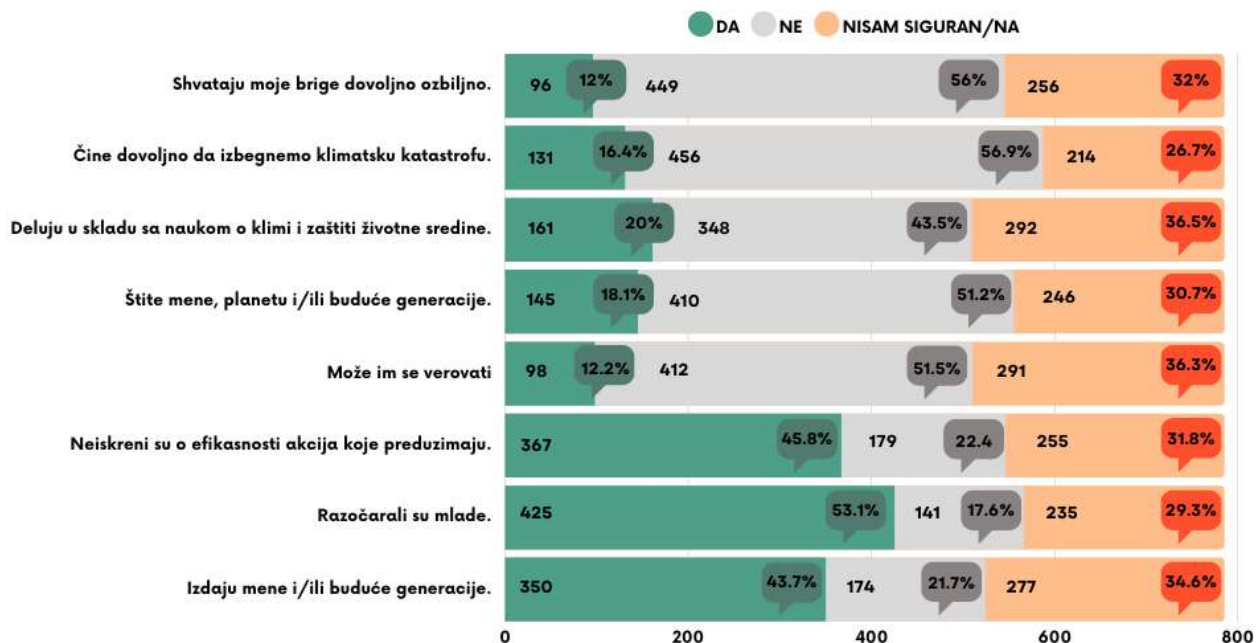
- Dvoumim se ima li poentu imati decu;
- Budućnost je zastrašujuća;
- Čovečanstvu dolazi kraj;
- Neću imati iste prilike koje su imali moji roditelji;
- Ljudi nisu uspeali da se pobrinu za planetu;
- Kada pričam o klimatskim promenama drugi ljudi me ignorišu, zato ne pričam o tome sa njima.

Više od polovine ispitanika/ca smatra da je budućnost zastrašujuća, a skoro 73% smatra da ljudi nisu uspeali da se pobrinu za planetu. Ukupan skor odgovora je dominantno pesimističan (grafik br. 9).

10. U analizi stavova učesnika/ca o delovanju donosioca odluka/institucija u Srbiji, a u vezi sa životnom sredinom, prevladavaju duboko negativni stavovi, što se može lako uočiti na grafikonu (grafik br. 10). **Između ostalog čak 410 (51,2%) ispitanika smatra da ih donosioci odluka/institucije ne štite, kao ni planetu, ni buduće generacije. Čak 412 (51,5%) ispitanika/ca smatra da se ne može verovati donosiocima odluka/institucijama, 425 (53.1%) učesnika se izjasnilo da su razočarali mlade, a čak 350 (43,7%) da su ih izdali, kao i buduće generacije. Samo 98 (12,2%) ispitanika smatra da se može verovati vlasti/državnim institucijama u vezi sa životnom sredinom.**

GRAFIK 10

**STAVOVI MLADIH O DELOVANJU DONOSIOCA
ODLUKA/INSTITUCIJA U VEZI SA ZAŠTITOM
ŽIVOTNE SREDINE**

11. Na otvoreno pitanje da li ih je u poslednjih šest meseci uznemirila neka vest o događaju iz sveta ili Srbije, koja je u vezi sa stanjem životne sredine ili klimatskim promenama i koja, pozitivno je odgovorilo 227 ispitanika (28,3%). Njihove odgovore svrstali smo u nekoliko kategorija prema glavnim temama vesti koje su ih uznemirile.

Ubedljivo najveći broj ispitanika, njih 90 je uznemiren saznanjima o zagađenosti vazduha. Neke od primera odgovora prenosimo u celosti u nastavku:

- U Srbiji godišnje umre 6000 ljudi zbog zagađenja vazduha;*
- Uplašile su me vesti o stepenu zagađenja vazduha. Ljudi ne rade ništa po pitanju zagađenja, već sve više razvijaju industriju koja je glavni uzrok ovog problema;*
- Zagađen vazduh (pogotovo u Beogradu koji je u poslednjih par dana jedan od najzagađenijih gradova na svetu);*
- Da je zagađenje u Srbiji najveće u mom gradu, Nišu;*
- Uznemirila me je vest sa sajta AirVisual gde se navodi da je Beograd treći najzagađeniji grad na svetu. Vazduh je ocenjen kao nezdrav sa indeksom kvaliteta vazduha od 169;*
- Kad je zagađen vazduh u gradu, a ja ga udišem;*
- Pre neki dan je Kragujevac bio najzagađeniji grad u Srbiji, a Beograd 3. u svetu.*

Sledeće grupe odgovora su približne po zastupljenosti:

Klimatske promene i globalno zagrevanje (topljenje glečera, ozonske rupe), 26 odgovora (navodimo neke od):

- U nekim zemljama uticaj klimatskih promena je smrtonosniji nego karcinom;*
- Vesti o topljenju glečera i uticaju koju će ta slatka voda imati na slanu vodu i okeanskim ekosistemima.*

Elementarne nepogode (poplave, požari, uragani, zemljotresi) 23 odgovora;

Ugrožene vrste, ugrožavanje njihovog prirodnog staništa, 22 odgovora (navodimo jedan primer):

- Uznemiravaju me snimci belih medveda koji plivaju u vodi punoj smeća.*

Rio tinto, eksploatacija litijuma, rudnici, 20 odgovora (navodimo neke od):

- Rio Tinto i slovački proizvođač baterija InoBat grade fabriku u Srbiji;*
- Iskopavanje rude litijuma širom Srbije.*

Najmanji broj odgovora opisivao je specifične situacije:

Industrijsko zagađivanje prirode, 10 odgovora (navodimo neke od):

- Plastika se nalazi čak i u majčinom mleku;*

- Izdato dramatično upozorenje! Na 10 lokacija u Srbiji otkrivene opasne čestice;
- Ponovno kretanje grejne sezone i vesti o lignitu i sličnim stvarima koji se koriste u elektranama;
- Loš ugalj za termoelektrane.

Smanjenje zelenih površina, 6 odgovora (navodimo neke od):

- Izgradnja fabrika u prirodnim staništima, uništavanje šuma i obradivih površina;
- Nekontrolisana seča šuma.

Hazardi (izlivanje amonijaka, nafte) 2 odgovora;

Odgovori koje ne možemo klasifikovati, ali verujemo da je značajno pomenuti ih (navodimo neke od):

- Skoro svakog dana čujem neku uznemirujuću vest vezanu za našu životnu sredinu;
- To što je planeta dobila Crnu kutiju;
- Da neki ljudi svesno zagađuju planetu i uopste se ne trude da pomognu.

Iako 11. pitanje nije nužno zahtevalo odgovor, određeni broj ispitanika koji je odgovorio odrično, odgovor je ojačao izjavama kao što su (navodimo neke od):

- Ne, ništa me ne začudi, ništa novo...;
- Ne iskreno sve je uredu, ne možemo biti gore od ovoga sad, samo bolje;
- Ne slušam vesti i da slušam ne bi me ništa zabrinulo;
- Nema šta da me uznemiri jer se o ovoj temi i ne priča tako često.

12. Na sledeće otvoreno pitanje, da li si u poslednjih 6 meseci čuo/la neku vest u vezi sa zaštitom životne sredine, koja te je ohrabrila i pružila ti nadu i ako da, koju, značajno manji broj ispitanika je dao odgovor u poređenju sa prethodnim pitanjem. Samo njih 76 (manje od 10%), moglo je da navede primere vesti u vezi sa zaštitom životne sredine koje su ih ohrabrine i pružile im nadu.

Odgovore smo kategorizovali na sledeći način:

Najviše je bilo odgovora koji kao ohrabrujuće vesti u oblasti životne sredine pominju - aktivizam, ekološka i omladinska udruženja, organizacije i pokrete, proteste, akcije čišćenja i sadnje, manifestacije koje promovišu zaštitu životne sredine. Ukupno 36 odgovora (navodimo neke od):

- Kada sam čula da postoje Prijatelji dece Srbije i da imaju projekte i radionice vezane za ekologiju i da mladi aktivno učestvuju u tome;
- Manifestacije kao što je Friday for future;
- To što su mladi počeli da dižu svest o globalnom zagrevanju i topljenju leda na polovima;
- Čuvajmo cvetanje Tise;
- Ohrabrila me je činjenica da su protesti po tom pitanju sve česci i da vest stiže do većeg broja ljudi;
- Da ima stvarno dosta ljudi koji pokreću akcije u spašavanju planete, raščišćavaju reke, jezera, udružuju se itd...;
- Obični ljudi se organizuju i brane prirodu;
- Mladi se sve više organizuju kako bi reagovali, u Austriji su tužili državu kako bi odbranili svoje pravo na zdravu životnu sredinu;
- Čula sam kako deca iz nekih škola skupljaju flaše po ulicama.

Prema redosledu zastupljenosti idu sledeće kategorije odgovora:

Tehnološke inovacije i reciklaža, 15 odgovora (navodimo neke od):

- Pre nekoliko meseci u mom kraju smo dobili plave kontejnere koju su namenjeni isključivo reciklaži;
- Čuli smo za nuklearne reaktore na bazi cezijuma. Oni bi zaista mogli da budu dobra prilika da se obezbedi dobro rešenje za proizvodnju zelene električne energije;
- Gašenje toplana za grejanje i prelaz na obnovljivi vid energije;
- Postavljaju se vetrenjače po Srbiji koje će stvarati struju;
- Novi načini za recikliranje, odlaganje otpada...

Povećanje zelenih površina, očuvanje šuma i zaštita životinja: 12 odgovora;

Institucije: 4 odgovora (navodimo neke od):

- Banjalučki gradonačelnik i rukovodstvo čine razne akte koje doprinose ekologiji;
- Kragujevac je od Ministarstva za zaštitu životne sredine dobio nešto više od milion dinara za uklanjanje 14 divljih deponija, čime će se unaprediti kvalitet života građana. U planu je još jedan ekološki projekat koji se odnosi na pošumljavanje zelenih površina;
- Privredna komora Srbije objavila je da je oktobra meseca bio održan sajam u Beogradu o očuvanju životne sredine i mislim da će više ovakvih sajmova podstaći ljude da više razmišljaju o zaštiti životne sredine.

Kompanije: 2 odgovara;

Primeri na globalnom nivou, 7 odgovora, (navodimo neke od):

- Povećanje biodiverziteta u kanalima Venecije;

- Govor Grete Tumberg;
- Video sam na YouTube video klip na kom je prikazan film o zaštiti ozonskog omotača i svidelo mi se;
- Reklama na Animal Planet (*Time to act, it's not too late*);
- Butan je prva država sa negativnim ugljenim otiskom;
- Neki mikroorganizmi su se adaptirali da se hrane plastikom i da je razlazu.

13. Na otvoreno pitanje “Na koji način misliš da bi mladi mogli da budu uključeni u rešavanje ekoloških problema?”, odgovorilo je ukupno 485 (60,5%) ispitanika/ca (grafik br. 11). Njihove odgovore kategorizovali smo na sledeći način:

Najveći broj odgovora odnosi se na potrebu za daljom edukacijom, dizanjem svesti o problemima životne sredine (ukupno 134 odgovora).

- Mogli bi da budu uključeni u rešavanje klimatskih problema tako što bi se od malena stvarala svest o ekologiji i očuvanju okoline;
- Da se deca oslobode anksioznosti i straha i više budu informisana na ovu temu kako bi mogli da kažu svoje mišljenje;
- Putem uvođenja obaveznog obrazovanja o očuvanju životne sredine, kao i obaveze recikliranja kako u školi tako i van nje, mislim da bi se podigla svest i znanje o životnoj sredini. Samo obrazovanjem i pričanjem o temi možemo da uvidimo problem, kako bismo ga kasnije i rešili;
- Edukacijom i prevencijom grešaka prethodnika.

Podjednako veliki broj učesnika smatra da je prvenstveno odgovornost mladih da menjaju svoje navike, da manje zagađuju, recikliraju, ne troše nepotrebnu električnu energiju, itd. (ukupno 112 odgovora).

- Trebali bi da preuzimaju veću odgovornost u vezi očuvanja životne sredine;
- Skupljanje smeća, reciklaža.

Sledeća kategorija po zastupljenosti su predlozi za organizovanjem konkretnih akcija čišćenja reka, zelenih površina, sadnje drveća (ukupno 100 odgovora).

- Više ekoloških akcija čišćenja javnih zelenih površina, uključenja mladih u sadnju drveća i cveća!
- I što je još bitnije deca bi bila napolju a na sa mobilnim telefonima, a i više bi bilo druženja;
- Da škole organizuju neku vrstu dnevnog izleta gde vode decu u zagađene okoline (najbolje reke/šume) i čiste zajedno sa njima.

Konkretniji, detaljnije elaborirani i promišljeni predlozi dolaze od 46 ispitanika, koji smatraju da mladi treba da budu aktivniji učesnici u zaštiti životne sredine, u formi vršnjačkih ali i međugeneracijskih edukatora, kao i zagovornika promena javnih politika.

-Sigurna sam da mladi treba da šire priču o ovome uz objašnjenje naših ekoloških problema. Trebalo bi češće da se pojavljuju u medijima, da šire vest po školama, ulicama, čak i vrtićima. Da se održe neka okupljanja na koja mogu svi ljudi slobodno da dođu i da im se objasni situacija i da svi diskutuju o problemima i da daju predloge. Treba da se održava u svim mestima i te predloge (one konkretne) proslediti nadležnim licima;

-Protest je način promene, naterati vlast da shvati koliko je ozbiljna situacija pošto bez vlade ne možemo neku veliku promenu da načinimo čak i ako u svom domu radimo sve što je do nas;

-Samo bi volela da nas više slušaju. Nas, a ne odrasle koji govore za nas. Znamo mnogo više nego što misle i možemo da pomognemo ako bi nas samo poslušali;

-Mladi mogu da promovišu reciklažu u saradnji sa službama nadležnim za to i nekom zelenim organizacijama;

-Mladi bi trebalo da učestvuju kao savetnici u kreiranju obrazovnih programa koji se bave zaštitom životne sredine jer oni mogu da daju informacije kako da taj sadržaj bude privlačniji mladima, da ne bude apstraktan;

-Narodnoj skupštini: Jednom mesečno na zasedanju da slušaju izlaganje nekog omladinskog predstavnika o uticaju stanja životne sredine na mlade. Vlast bi trebalo da održava redovne otvorene konsultacije na ovu temu za mlade i da one budu otvorene.

Nešto manje, 39 ispitanika, smatra da su neophodne izmene ili doslednije primene zakona, pravilnika i praksi javnih ustanova. Najveći broj ovih predloga odnosi se na uvođenje kazni za zagađivače (industrijske, ali i pojedince), kao i propisivanje i omogućavanje uslova za pravilnu reciklažu u što većem broju domaćinstava i škola.

-Mnogo više reciklažnih kanti za smeće. U mom komšiluku i školi ne vidim ni jednu;

-Izgradnja trotoara, kako bi mogli da vozimo bicikle, umesto da idemo prevozom u školu. Mesta za naše bicikle u školi;

-Da nateraju nadležne da ugrade filtere za pročišćavanje vazduha na fabrike i da zabrane fabrikama da ispuštaju otrovne materije u reke, jezera;

-Da povećaju kazne za zagađivanje javnih površina i da sve kontejnere promene u reciklažne.

Ukupno 36 odgovora opisuje potrebu za saradnjom sa organizacijama, udruženjima i pokretima koji se bave zaštitom životne sredine, ali i sa medijima, kojima predlažu da više medijskog prostora posvete ovoj temi, ali i da otvore prostor mladima koji žele da kreiraju informativni sadržaj u ovoj oblasti.

-Mediji bi trebalo da daju prostor mladima kako bi se oni obraćali svojim vršnjacima ali i odraslima i podigli značaj ove teme;

-Mogu zajedno sa školama, sportskim klubovima, eko organizacijama da organizuju akcije čišćenja reka, zelenih površina;

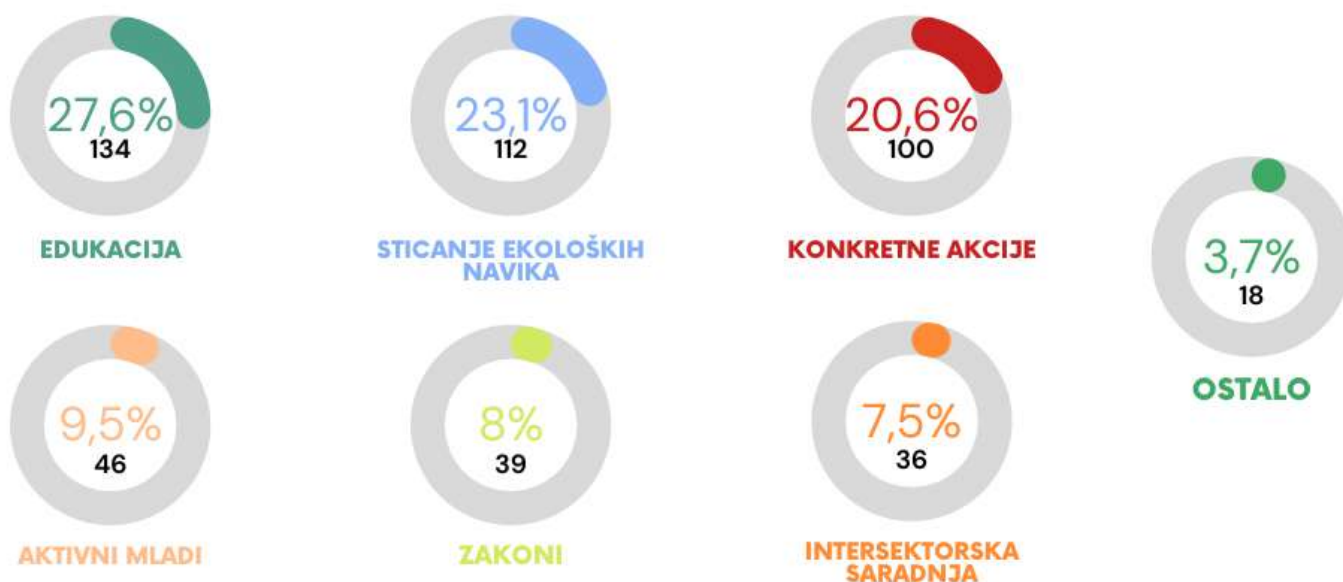

-Ličnim primerom u svojim zajednicama, mnogim mladima je potrebno pravo znanje i podrška da razviju dobre navike kao što su reciklaža, kompostiranje, smanjenje zagađenja, tu bi mogli da im pomognu škola i organizacije koje se bave tom temom.

-Mediji bi trebalo da podstiču mlade i pružaju im prostor da se bave ovom temom a ne da troše svoje resurse na nevažne skandale. Mladi imaju šta da kažu i uz pomoć stručnjaka iz, na primer, organizacija za zaštitu životne sredine mogli bi da osmisle neke medijske edukativne programe za svoje vršnjake;

GRAFIK 11

STAV MLADIH NA KOJI NAČIN MOGU BITI UKLJUČENI U REŠAVANJE EKOLOŠKIH PROBLEMA

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE:

ZAKLJUČCI:

- Polovina učesnika/ca istraživanja (49,9%) se izjasnila da dobro vlada informacijama iz oblasti klimatskih promena, iz medija, škole ili samostalno istražujući. Za klimatske promene nikada nije čulo 1,6% ispitanika/ca, a njih 59 (7,4%) je čulo za fenomen, ali ne razume šta on predstavlja;
- Kod analize opasnosti za životnu sredinu, samo 16,5% implicira na ljudsku aktivnost, samo 16% na otpad i nepostojeću ili nedovoljnu reciklažu, a tek 2% na seču šuma. Iz istraživanja je jasno da mladi ispitanici/ce nisu dovoljno informisani o specifičnim oblicima opasnih aktivnosti po životnu sredinu;

- Čak 78,1% učesnika/ca istraživanja smatra da ne postoji ozbiljno razumevanje zaštite životne sredine među mladima, a 60.5% ima takav stav o razumevanju ovog fenomena kod odraslih;
- Samo 76 ispitanika (manje od 10%), moglo je da navede primere vesti u vezi sa zaštitom životne sredine koji su ih ohrabрили i pružili im nadu;
- 52,1% ispitanika/ca smatra da u smislu kvaliteta životne sredine neće imati iste mogućnosti kao njihovi roditelji (životna sredina će po njihovom mišljenju biti ugroženija), a čak 72,9% zaključuje da ljudi nisu uspeali da se pobrinu za planetu, zbog čega smo svi suočeni sa posledicama;
- 371 učesnika/ca istraživanja (46,3%) oseća se ljuto, a 267 (33,3%) posramljeno u odnosu na stanje životne sredine.
- U analizi stavova mladih, učesnika/ca istraživanja o delovanju donosioca odluka/institucija u Srbiji, a u vezi sa životnom sredinom, prevladavaju duboko negativni stavovi. Čak 410 (51,2%) ispitanika/ca smatra da ih donosioci odluka/institucije ne štite, kao ni planetu, ni buduće generacije, a 412 (51,5%) ispitanika/ca smatra da se ne može verovati donosiocima odluka/institucijama.
- 425 (53,1%) učesnika/ca se izjasnilo da su donosioci odluka razočarali mlade u oblasti životne sredine, a čak 350 (43,7%) da su ih izdali.
- Samo 98 (12,2%) ispitanika/ca smatra da se može verovati donosiocima odluka/institucijama u vezi sa životnom sredinom.
- Oko 60% ispitanika/ca ima ideje na koje načine mladi mogu i žele da budu uključeni u zaštitu životne sredine. Najveći broj stavova je da je to moguće kroz edukativne programe i vršnjačke edukacije, konkretne akcije, ali samo 5,7% učesnika/ca istraživanja prepoznaje učešće i uticaj mladih kroz uticaje na javne politike.

PREPORUKE:

- Klimatska ili eko anksioznost i nezadovoljstvo su široko rasprostranjeni kod dece i mladih, utiču na njihovo svakodnevno funkcionisanje i u direktnoj su vezi sa njihovim mentalnim zdravljem;
- Neophodna je sveobuhvatnija i svrsishodnija informisanost dece i mladih o zaštiti životne sredine i klimatskim promenama, a to je neophodno započeti već u predškolskom uzrastu;
- Važno je da školski sistem podrži aktivnu ulogu dece i mladih u zaštiti životne sredine, kako edukacijom i informisanjem, tako iniciranjem aktivnosti za zaštitu životne sredine. Neophodno je da školski sistem deluje zajedno sa lokalnom zajednicom, a u skladu sa specifičnim potrebama na lokalnu;

- **Važno je nagomilana negativna osećanja (strah, beznadežnost, apatiju) kod dece i mladih, akcijom usmeriti ka aktivnostima za zaštitu životne sredine;**
- **Stručnjaci u oblasti mentalnog zdravlja dece i mladih treba da uzmu u obzir značaj eko anksioznosti i da budu spremni na adekvatan odgovor;**
- **Od izuzetne je važnosti da donosioci odluka prihvate stav mladih da se osećaju isključeno i da ne veruju da ih oni štite, kao ni buduće generacije, te da u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena uključe mlade u rešavanje nagomilanih problema;**
- **Potreban je daleko angažovaniji odnos donosioca odluka preduzimanjem odgovornosti i pravovremenih akcija u vezi sa klimatskim promenama i održivim razvojem. Mladi traže da donosioci odluka transparentnije deluju u ovoj oblasti, uvažavaju stavove mladih i uključe ih u javne politike u oblasti održivog razvoja i klimatskih promena;**
- **Postoji velika potreba za osnaživanjem i edukacijom mladih u oblasti mehanizama uticaja na javne politike u oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine;**
- **Postoji hitna potreba za daljim istraživanjem emocionalnog uticaja klimatskih promena na decu, a u cilju zaštite njihovog mentalnog zdravlja i života generalno.**

Zahvalnost:

"Izražavamo zahvalnost autorima istraživanja 'Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey' (Hickman et al., [2021.]), čiji rad je poslužio kao inspiracija za deo naše metodologije."

Izdavač: **Prijatelji dece Srbije**

Za izdavača: **Iva Eraković**

PDS, 2023

www.prijateljidece.org

office@prijateljidece.org

"Finansira Evropska unija. Izneti stavovi i mišljenja su, međutim, samo autora(a) i ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Evropska unija ni EACEA ne mogu biti odgovorne za njih."